

TÌM HIỂU KHÁI NIỆM

HÀNH VI SAI LỆCH CHUẨN MỤC XÃ HỘI

LƯU SONG HÀ*

Hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội là một hiện tượng đa dạng và phức tạp. Nó tồn tại ở mọi nơi, trong tất cả các giai đoạn phát triển của xã hội loài người. Đặc biệt, ở giai đoạn diễn ra những biến đổi xã hội sâu sắc thì hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội lại càng phát triển. Nó phong phú hơn về biểu hiện, phức tạp hơn về nguyên nhân, gây ra những tổn thất nặng nề hơn cho xã hội, khó khăn hơn về phương thức khắc phục.

Trong giai đoạn hiện nay, khi nước ta đang thực hiện chính sách đổi mới trên mọi lĩnh vực của cuộc sống, cùng với việc đạt được những tiến bộ xã hội đáng kể cũng nảy sinh khá nhiều hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội, mà biểu hiện rõ rệt nhất là các tệ nạn xã hội như tham nhũng, buôn lậu, mại dâm, nghiện hút, cướp của, giết người v.v... Đảng và Nhà nước đã đưa ra nhiều biện pháp để ngăn chặn và phòng ngừa tình hình này. Nhưng thực tế, các tệ nạn xã hội vẫn diễn ra trên phạm vi rộng hơn và ngày càng tinh vi hơn. Những nghiên cứu xã hội để đề ra những phương hướng quản lý, những giải pháp mang tính hiệu quả cao dường như vẫn còn ít ỏi. Đặc biệt là cách thức tiếp cận về mặt lý thuyết cho những nghiên cứu thực tiễn chưa thật toàn diện khiến cho việc xử lý những vấn đề này trong cuộc sống

vẫn còn nhiều hạn chế, bất cập. Để có thể có được những biện pháp thiết thực nhằm hạn chế và ngăn chặn các hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội, trước tiên chúng ta phải hiểu được khái niệm này.

Hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội được nhiều ngành khoa học quan tâm nghiên cứu như tội phạm học, luật học, xã hội học, tâm lý học, giáo dục học, đạo đức học... Mỗi ngành khoa học khác nhau xem xét hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội dưới những góc độ khác nhau. Tâm lý học và xã hội học là hai ngành khoa học có mối liên hệ chặt chẽ với nhau và các nhà nghiên cứu thuộc hai lĩnh vực khoa học này đã có sự thống nhất tương đối khi đưa ra định nghĩa về hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội. Theo họ, hành vi vi phạm các chuẩn mực xã hội chính là những hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội, là hành vi lệch chuẩn, hành vi không được xã hội chấp nhận. Như vậy, có thể hiểu hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội là bất kỳ hành vi nào không phù hợp với sự mong đợi của một nhóm hoặc của xã hội. Nói cách khác, hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội hay còn gọi là hành vi lệch chuẩn là hành vi chệch khỏi các quy tắc, chuẩn mực của nhóm hay của xã hội.

*Cán bộ nghiên cứu, Viện Tâm lý học.

Ngoài hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội, trong tâm lý học còn đưa ra thuật ngữ liên quan đến hành vi lệch chuẩn là rối loạn hành vi. Rối loạn hành vi là một thuật ngữ có liên quan nhiều đến lĩnh vực y học, bệnh lý hay tâm lý học lâm sàng. Sự rối loạn hành vi được hiểu là hội chứng hành vi hay trải nghiệm đi kèm theo những khó chịu, đau đớn, những trở ngại hay hạn chế ở một hay nhiều phạm vi chức năng (như tri giác, tư duy, tình cảm, ghi nhớ, nói, vận động...) gắn liền với nguy cơ phải cam chịu nhiều hậu quả khác nhau⁽⁷⁾. Sự rối loạn này là rối loạn tâm lý được thể hiện ra trong hành vi. Nó thường diễn ra khi cá nhân không thể đáp ứng được các chuẩn mực, ví dụ như đái dầm, mất ngủ, mất tay, rối loạn chú ý, tic... Thông thường, những rối loạn hành vi loại này cần được phát hiện và chữa trị kịp thời để có thể ngăn chặn và hạn chế chúng.

Nếu như rối loạn hành vi liên quan đến khía cạnh bệnh lý thì hành vi sai lệch chuẩn mực thông thường liên quan đến các quan hệ xã hội. Nhiều nhà tâm lý học Liên Xô (cũ) cho rằng, hành vi vi phạm các chuẩn mực xã hội chính là những hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội. Vì vậy, có thể hiểu rằng hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội là hành vi không được xã hội chấp nhận. Trong mọi xã hội, hầu hết các hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội đều bị phê phán vì nó phá vỡ trật tự xã hội của toàn dân, nó không được cộng đồng chấp nhận. Tuy nhiên, trong những xã hội có giai cấp đối kháng, chuẩn mực xã hội là chuẩn mực của giai cấp thống trị và phục vụ lợi ích của giai cấp này. Vì thế, có không ít hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội của xã hội đó không được giai cấp thống trị

chấp nhận, nhưng lại được cộng đồng xã hội coi trọng, ví dụ như hoạt động cách mạng.

Để xác định một hành vi có phải là lệch chuẩn hay không, trước hết phải xác định được các quy tắc văn hoá của xã hội (nhóm) mà chủ thể hành vi đang sống. Trên cơ sở đó xác định mức độ phù hợp giữa hành vi của cá nhân (nhóm) với quy tắc đó. Một hành vi cá nhân (nhóm) bao giờ cũng là một hành vi xã hội. Nó có thể là bình thường hay lệch chuẩn tùy thuộc vào giá trị của nó đối với xã hội.

Hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội có tính tương đối về văn hoá và lịch sử. Có những hành vi có thể được thừa nhận là đúng đắn trong nền văn hoá của xã hội này, nhưng lại bị coi là lệch chuẩn nếu so với nền văn hoá của xã hội khác. Chẳng hạn, hành vi đa thê được coi là hành vi bình thường, hợp qui tắc trong một số xã hội Hồi giáo ở Ấn Độ, Malaixia, nhưng lại là hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội trong xã hội Việt Nam, phương Tây. Mặt khác, trong cùng một xã hội cụ thể, quan niệm về chuẩn mực xã hội cũng biến đổi theo thời gian, những cái được coi là bình thường, thậm chí là phù hợp ở lúc này lại có thể bị coi là lệch lạc vào lúc khác, do đó việc xem xét hành vi có lệch chuẩn hay không cũng thay đổi theo. Ví dụ, hành vi đốt pháo trong ngày cưới, ngày Tết hiện nay bị lên án và được coi là phạm luật ở nước ta, nhưng trước đây lại được xem là bình thường.

Hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội không thể quy vào một hành động mà là "một hệ thống những hành động:

hoạt động, cách ứng xử của con người, lối sống” (3, tr. 142). Khái niệm chuẩn mực xã hội bao trùm lên mọi hoạt động của con người trong đời sống xã hội nên khái niệm hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội cũng rất rộng. Nó lớn hơn khái niệm vi phạm pháp luật vì pháp luật chỉ là một loại chuẩn mực xã hội mà thôi.

Có nhiều cách phân chia các loại hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội dựa vào các tiêu chí khác nhau. Dựa trên mục đích của hành vi, R.K. Merton⁽⁶⁾ đã phân loại hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội thành hành vi lầm lạc và hành vi không theo khuôn phép. Hành vi lầm lạc chỉ sự sai lệch khỏi cái đã được coi là bình thường và đúng đắn. Những người thực hiện hành vi này không có ý thay đổi giá trị của chuẩn mực mà đơn giản chỉ là sự vi phạm chuẩn mực vì những mục đích cá nhân mà thôi. Hành vi phạm tội là ví dụ của loại này. Trái lại, hành vi không theo khuôn phép được thực hiện với mục đích thay đổi những chuẩn mực mà cá nhân phủ định trên thực tế. Anh ta muốn thay thế chuẩn mực cũ bằng chuẩn mực mới mà anh ta tin là đúng đắn hơn. Vì thế, nếu như những người có hành vi lầm lạc thường cố ý che giấu hành vi của mình thì những người thực hiện hành vi không theo khuôn phép lại công khai thể hiện giá trị của chuẩn mực mới.

Dựa trên chủ thể hành vi, có thể chia hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội thành hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội tập thể và hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội cá nhân. Hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội ở cấp độ tập thể là hành vi của cả tập thể đi lệch khỏi chuẩn mực xã hội, ví dụ như cả tập thể cùng tham

ô, cùng buôn lậu... Còn hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội ở cấp độ cá nhân là những hành vi của một cá nhân nhất định. Hậu quả của hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội do tập thể thực hiện bao giờ cũng nghiêm trọng bởi nó đã góp phần vào việc giảm đi đáng kể cảm giác tội lỗi của mỗi cá nhân thực hiện hành vi và phá vỡ trật tự xã hội ở phạm vi rộng hơn.

Căn cứ vào loại chuẩn mực mà hành vi của cá nhân vi phạm, có thể chia thành các loại hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội sau: Các hành vi sai lệch về luật pháp và các quy tắc sinh hoạt công cộng (nội quy, quy chế...), các hành vi sai lệch chuẩn mực đạo đức, các hành vi sai lệch chuẩn mực thẩm mỹ, các hành vi sai lệch chuẩn mực chính trị.

Dựa vào mức độ nhận thức và chấp nhận các chuẩn mực đạo đức, có thể chia ra hai loại hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội (4, tr. 206 - 207). Đó là hành vi sai lệch thụ động và hành vi sai lệch chủ động. Hành vi sai lệch thụ động là những hành vi sai lệch do không nhận thức đầy đủ hoặc nhận thức sai các chuẩn mực đạo đức nên có những hành vi không bình thường so với chuẩn chung của cộng đồng. Còn hành vi sai lệch chủ động là những hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội do cá nhân cố ý thực hiện dù họ có thể nhận thức được yêu cầu của chuẩn mực xã hội.

Căn cứ vào tính chất và mức độ của những sai lệch trong hành vi cá nhân và hành vi xã hội của trẻ em, một số nhà nghiên cứu (Võ Quang Phúc, Lê Như Hoa, Nguyễn Đức Mạnh...) đã đưa ra những khái niệm: trẻ chưa ngoan, trẻ hư và trẻ phạm pháp (trẻ làm trái pháp

luật)⁽¹⁾. Trẻ chưa ngoan là trẻ phát triển bình thường, đôi khi biểu hiện hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội ở mức độ nhẹ, còn có nhược điểm trong tiếp thu giáo dục của gia đình và xã hội, dễ tiếp thu sự giáo dục, uốn nắn của người lớn trong gia đình và ngoài xã hội. Trong trường phổ thông, trẻ chưa ngoan còn phạm sai lầm thuộc về thái độ đối với trường học và đối với việc học tập của chính các em như lười học, ngại học, trốn học, bỏ học, nói dối thầy cô giáo và cha mẹ v.v... Trẻ chưa ngoan ở trường phổ thông được gọi là “học sinh cá biệt về mặt đạo đức”... Trẻ hư là trẻ có các hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội có tính hệ thống, ổn định, thành thói quen xấu, khó tiếp thu sự uốn nắn, giáo dục của gia đình và xã hội, có nhiều hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội từ không nghiêm trọng đến nghiêm trọng nhưng chưa đến mức vi phạm pháp luật. Trẻ phạm pháp là trẻ có các hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội đến mức độ phạm tội, vi phạm nghiêm trọng luật pháp có thể phải truy tố trước các cơ quan pháp luật nhà nước⁽²⁾.

Dựa vào phạm vi ảnh hưởng đến xã hội, một số nhà nghiên cứu thuộc các lĩnh vực tâm lý học, xã hội học truyền thống đã chỉ ra một số dạng tiêu biểu của hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội. Đó là những sai lệch trong việc dùng ma túy, dùng rượu, sai lệch trong hành vi tình dục, hành vi phạm pháp, tự tử. Với phạm vi ảnh hưởng sâu rộng hơn, một số dạng hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội đã được xác định là tệ nạn xã hội, cần có phương hướng ngăn ngừa và khắc phục. Trong Sổ tay công tác phòng ngừa tệ nạn xã hội thì tệ nạn xã hội được coi là “những hiện tượng xã hội

bao gồm những hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội (chuẩn mực về truyền thống văn hoá, lối sống đạo đức của dân tộc... và những chuẩn mực đã trở thành qui định của pháp luật) mang tính phổ biến, có xu hướng phát triển trong xã hội, gây ảnh hưởng xấu về đạo đức và những hậu quả nghiêm trọng trong đời sống kinh tế - văn hoá xã hội của nhân dân”. Có thể kể ở đây một số hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội như mại dâm, ma tuý, cờ bạc, buôn lậu, tham nhũng, hối lộ...

Từ góc độ lợi ích và sự phát triển xã hội, những hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội được chia thành hai loại: tiêu cực và tích cực⁽⁵⁾. Hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội tiêu cực gây ra những hậu quả xấu, kìm hãm sự phát triển xã hội. Hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội tích cực có tác động đến sự phát triển xã hội khi nó báo hiệu cho nền văn hoá chung phải suy nghĩ về tính lạc hậu của các chuẩn mực xã hội trước hoàn cảnh lịch sử cụ thể, tính không hoạt động, không điều tiết được các quan hệ xã hội và tính không có hiệu quả của chuẩn mực xã hội khi áp dụng vào thực tế, v.v... Nó phản ánh sự cần thiết và cấp bách của việc thay đổi chuẩn mực xã hội cũ, hình thành những chuẩn mực mới phù hợp với nhu cầu của sự phát triển xã hội. Việc chậm thay đổi các chuẩn mực xã hội đã lỗi thời thường làm cho xã hội trì trệ và phân hóa tư tưởng xã hội theo xu hướng bảo thủ và cấp tiến.

Tóm lại, hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội là hành vi chệch khỏi các quy tắc, chuẩn mực của nhóm hay của xã hội. Hành vi sai lệch chuẩn mực xã

(Xem tiếp trang 51)

cao đẹp, "khỏe mạnh" tâm hồn người nghe, giáo dục những phẩm chất, tư tưởng, đạo đức cần thiết của một con người tiên tiến. Đây là một vấn đề quan trọng trong việc đào tạo người cán bộ tương lai. Ở đại học chúng ta vẫn áp dụng nguyên tắc "dạy chữ" kết hợp với "rèn người". Dạy hát sẽ hỗ trợ tốt cho giáo dục. Thật vậy, vì niềm kiêu hãnh với đất nước, quê hương, nhân dân mình là nét tính cách chung cho những người chân chính, cho nên sinh viên chúng ta rất say sưa khi nghe hoặc hát những ca khúc ca ngợi Tổ quốc và nhân dân trong bài hát Nga. Họ có thể đồng cảm với lòng yêu đời, yêu cuộc sống của những người dân Nga đôn hậu, và dòng suy nghĩ, tình cảm trong các ca khúc Nga. Cũng qua đó, họ sẽ kiên định con đường ta đã chọn, giàu lòng yêu nước, yêu chế độ, yêu chính nghĩa, yêu lý tưởng cuộc sống cao đẹp... Bài hát còn giúp thêm cho thế hệ trẻ xây dựng một cuộc sống nội tâm phong phú, cao đẹp - phẩm chất không thể thiếu được ở một con người mới, giúp họ vượt lên những rào cản tiêu cực của thời "Mở cửa", đáp ứng được mục tiêu đào tạo của sự nghiệp "Đổi mới giáo dục" mà chúng ta đang thực hiện.

Dạy tiếng qua bài hát là một biện pháp tốt, hiệu quả cao, cần được áp dụng rộng rãi trong dạy - học ngoại ngữ, nhất là trong thời điểm hiện nay, khi chúng ta đang chủ trương đổi mới giáo dục. Nó là công cụ tốt để khơi dậy lòng ham thích sự độc lập sáng tạo trong học tập của sinh viên. ♣

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Thông báo khoa học, Đại học Sư phạm Huế, số 2 (35), 2000.

2. Г.И.Трофимова, О пользе песня на уроке.
3. С.М.Ревуцкая, А.Л. Ружинский, Изучаем язык припеваючи, Харьков "ОКО", 6 - 1997.
4. Соствитель В. Букин "Песни наших дней", 1973 - 1974.
5. Соствитель Р.Г. Деменко. "Октябрь - Песенник".

HÀNH VI SAI LỆCH CHUẨN MỤC XÃ HỘI

(Tiếp theo trang 47)

hội có tính tương đối về văn hoá và lịch sử. Chúng rất phong phú và đa dạng. Tùy vào các tiêu chí khác nhau mà mỗi tác giả có sự phân chia hành vi này thành các loại khác nhau. ♣

Chú thích

1. Lê Như Hoa, Văn hoá gia đình với việc hình thành và phát triển nhân cách trẻ em, NXB Văn hoá - Thông tin, Hà Nội, 2001.
2. Nguyễn Đức Mạnh, Thử tìm hiểu khái niệm trẻ em hư và phân biệt thế nào là trẻ em hư, Tạp chí Thông tin khoa học giáo dục, số 82, 2000.
3. Sự sai lệch chuẩn mực xã hội, Đức Uy dịch, NXB Thông tin lý luận, Hà Nội, 1986, tập I.
4. Nguyễn Quang Uẩn (chủ biên), Trần Hữu Luyện, Trần Quốc Thành, Tâm lý học đại cương, NXB Đại học Quốc gia, 1990.
5. Lê Ngọc Văn, Giáo dục với việc điều chỉnh hành vi sai lệch chuẩn mực xã hội ở trẻ em, Tạp chí Khoa học về phụ nữ, số 1, 1996.
6. A.K. Cohen, Deviance and control, Prentice-Inc, 1996.
7. W.D. Flodlich, Dictionary of Psychology, Muchen, 1993 - 1997.